

Судоустрій

УДК 004.8:340.13

Деркач Віталій Григорович

*кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри
Кримінального права та кримінології
Дніпровський державний університет внутрішніх справ*

Derkach Vitaliy

*Candidate of Law, Senior Lecturer of the Department of
Criminal Law and Criminology
Dnipro State University of Internal Affairs
ORCID: 0009-0005-3091-7850*

Прокопович-Ткаченко Єгор Дмитрович

*провідний фахівець кафедри військової підготовки
Університет митної справи та фінансів*

Prokopovych-Tkachenko Yehor

*Leading Specialist of the Department of Military Training
University of Customs and Finance
ORCID: 0009-0002-6023-5066*

Руденко Євгеній Генійович

*незалежний дослідник у галузі права
Державна наукова установа
«Інститут інформації, безпеки і права НАПрН України»*

Rudenko Yevheniy

*Independent researcher in the field of law
State Scientific Institution
"Institute of Information, Security and Law" of the
National Academy of Legal Sciences of Ukraine
ORCID: 0009-0006-5099-6274*

**ПРАВОВИЙ СТАТУС МАТЕРІАЛІВ, ЗГЕНЕРОВАНИХ ШТУЧНИМ
ІНТЕЛЕКТОМ, У СУДОВОМУ ПРОВАДЖЕННІ УКРАЇНИ:
ВИКЛИКИ ДОПУСТИМОСТІ, ЕТИКИ ТА НОРМАТИВНОГО
РЕГУЛЮВАННЯ**

**THE LEGAL STATUS OF AI-GENERATED MATERIALS IN
UKRAINIAN JUDICIAL PROCEEDINGS: ADMISSIBILITY, ETHICS,
AND REGULATORY CHALLENGES**

***Анотація.** Вступ. Розвиток технологій штучного інтелекту (ШІ) стрімко змінює підходи до функціонування системи правосуддя, створюючи нові можливості для аналізу інформації, автоматизації процесів та підвищення ефективності розгляду справ. Проте водночас виникає низка фундаментальних правових та етичних викликів, пов'язаних із допустимістю та правовим статусом матеріалів, згенерованих алгоритмами машинного навчання. Особливу актуальність ця проблема набуває в контексті використання таких систем, як ChatGPT, при підготовці процесуальних документів, наданні юридичних висновків або формуванні доказової бази. З одного боку, ШІ може відігравати роль ефективного допоміжного інструмента, що прискорює судовий процес; з іншого — існує загроза підміни людського правового мислення автоматизованими судженнями, які не мають ані процесуальної легітимності, ані відповідального суб'єкта.*

Сьогодні в українській судовій практиці вже фіксуються випадки згадування ШІ як джерела інформації у правовій аргументації, однак законодавство не містить жодних норм щодо верифікації чи допустимості таких даних. Це породжує ризики зловживань, підриву довіри до правосуддя, а також потребує розроблення нормативних рамок для інтеграції ШІ у судову систему на засадах законності, пропорційності та етичної відповідальності. Актуальним також є питання розмежування

відповідальності між користувачами ІІІ, розробниками та органами правосуддя у разі використання недостовірної або хибної інформації, створеної алгоритмами.

Зважаючи на зазначене, дослідження сучасної практики, правових підходів та міжнародних стандартів у сфері використання ІІІ в судовому провадженні є необхідною умовою для формування ефективної стратегії правового регулювання, яка б забезпечила баланс між інноваційністю та верховенством права.

Мета. Метою цієї статті є аналіз правової природи та процесуальної допустимості матеріалів, створених за допомогою штучного інтелекту, в українському судовому провадженні. Дослідження спрямоване на виявлення проблемних аспектів використання таких матеріалів у ролі доказів, зокрема з огляду на відсутність чіткого нормативного регулювання, а також на оцінку потенційних етичних ризиків, пов'язаних із делегуванням судових функцій цифровим алгоритмам. Особливу увагу приділено аналізу рішень судів першої інстанції та Верховного Суду, в яких фігурує інформація, згенерована ІІІ. У фокусі дослідження — потреба в розробленні національної стратегії правового регулювання застосування штучного інтелекту в юриспруденції на основі міжнародних стандартів, зокрема принципів Ради Європи.

Матеріали і методи. У процесі дослідження було використано матеріали національної судової практики України, зокрема рішення районних судів і Верховного Суду, в яких фігурують посилання на штучний інтелект або використання цифрових інструментів аналізу доказів. Проаналізовано положення чинного процесуального законодавства (ЦПК, КПК України), а також міжнародні стандарти, зокрема Рекомендацію Ради Європи CM/Rec(2020)1 щодо етичного використання ІІІ в судовій сфері. Методологічну основу дослідження становили порівняльно-правовий аналіз, системний підхід, контент-аналіз судових рішень, а також метод

юридичного прогнозування щодо потенційних моделей регулювання використання ШІ у судочинстві.

Результати. У ході дослідження встановлено, що українська судова практика наразі демонструє обережне ставлення до матеріалів, згенерованих штучним інтелектом, не визнаючи їх повноцінними процесуальними доказами через відсутність належного авторства, верифікованого джерела та можливості підтвердження достовірності. Проте окремі суди все частіше використовують ШІ як допоміжний аналітичний інструмент при оцінці правових позицій або підготовці судових актів. Виявлено ключові ризики, пов’язані з автоматизованою генерацією доказів, зокрема — порушення принципів змагальності, презумпції достовірності доказів, а також загрозу підміни правової інтерпретації алгоритмічними висновками без належного процесуального контролю. Результати дослідження засвідчили необхідність формування чітких нормативних обмежень, механізмів оцінки допустимості ШІ-доказів та визначення меж етичної відповідальності судових органів і сторін процесу.

Перспективи. Подальші дослідження мають бути зосереджені на розробленні чіткої нормативно-правової бази щодо використання штучного інтелекту в судовій діяльності, з урахуванням міжнародного досвіду та рекомендацій Ради Європи. Перспективним є впровадження спеціального процесуального статусу для матеріалів, створених із застосуванням ШІ, визначення меж їх допустимості як доказів, а також закріплення стандартів верифікації, експертної оцінки та етичного супроводу використання таких технологій. У перспективі це дозволить інтегрувати ШІ у судову систему України як допоміжний інструмент без ризику підриву принципів верховенства права та довіри до судової влади.

Ключові слова: штучний інтелект, судова практика, допустимість доказів, правове регулювання, етика правосуддя, алгоритми, цифрова доказова база, судочинство.

Summary. *Introduction. The development of artificial intelligence (AI) technologies is rapidly changing approaches to the functioning of the justice system, creating new opportunities for information analysis, process automation, and increasing the efficiency of case consideration. However, at the same time, a number of fundamental legal and ethical challenges arise related to the admissibility and legal status of materials generated by machine learning algorithms. This problem becomes particularly relevant in the context of the use of systems such as ChatGPT in the preparation of procedural documents, provision of legal opinions, or formation of an evidentiary base. On the one hand, AI can play the role of an effective auxiliary tool that accelerates the judicial process; on the other hand, there is a threat of replacing human legal thinking with automated judgments that have neither procedural legitimacy nor a responsible subject.*

Today, Ukrainian judicial practice has already recorded cases of mentioning AI as a source of information in legal argumentation, but the legislation does not contain any norms regarding the verification or admissibility of such data. This creates risks of abuse, undermining trust in justice, and also requires the development of a regulatory framework for the integration of AI into the judicial system on the basis of legality, proportionality and ethical responsibility. The issue of delimiting responsibility between AI users, developers and justice bodies in the case of using unreliable or false information created by algorithms is also relevant.

Given the above, the study of modern practice, legal approaches and international standards in the field of using AI in judicial proceedings is a

necessary condition for the formation of an effective legal regulation strategy that would ensure a balance between innovation and the rule of law.

Purpose. The purpose of this article is to analyze the legal nature and procedural admissibility of materials created with the help of artificial intelligence in Ukrainian judicial proceedings. The study aims to identify problematic aspects of using such materials as evidence, in particular due to the lack of clear regulatory regulation, as well as to assess potential ethical risks associated with the delegation of judicial functions to digital algorithms. Particular attention is paid to the analysis of decisions of first instance courts and the Supreme Court, which include information generated by AI. The focus of the study is the need to develop a national strategy for legal regulation of the use of artificial intelligence in jurisprudence based on international standards, in particular the principles of the Council of Europe.

Materials and methods. The study used materials from the national judicial practice of Ukraine, in particular decisions of district courts and the Supreme Court, which include references to artificial intelligence or the use of digital evidence analysis tools. The provisions of the current procedural legislation (CPC, CPC of Ukraine), as well as international standards, in particular the Recommendation of the Council of Europe CM/Rec(2020)1 on the ethical use of AI in the judicial sphere, were analyzed. The methodological basis of the study was comparative legal analysis, a systemic approach, content analysis of court decisions, as well as a method of legal forecasting regarding potential models of regulating the use of AI in judicial proceedings.

Results. The study found that Ukrainian judicial practice currently demonstrates a cautious attitude towards materials generated by artificial intelligence, not recognizing them as full-fledged procedural evidence due to the lack of proper authorship, a verified source, and the ability to confirm their authenticity. However, individual courts are increasingly using AI as an auxiliary analytical tool in assessing legal positions or preparing judicial acts. Key risks

associated with automated generation of evidence were identified, in particular, violation of the principles of adversarial nature, presumption of reliability of evidence, and the threat of replacing legal interpretation with algorithmic conclusions without proper procedural control. The results of the study showed the need to form clear regulatory restrictions, mechanisms for assessing the admissibility of AI evidence and determining the limits of ethical responsibility of judicial bodies and parties to the process.

Discussion. Further research should focus on developing a clear regulatory framework for the use of artificial intelligence in judicial activities, taking into account international experience and recommendations of the Council of Europe. The introduction of a special procedural status for materials created with the use of AI, determining the limits of their admissibility as evidence, as well as establishing standards for verification, expert assessment and ethical support for the use of such technologies is promising. In the future, this will allow integrating AI into the judicial system of Ukraine as an auxiliary tool without the risk of undermining the principles of the rule of law and trust in the judiciary.

Key words: *artificial intelligence, case law, admissibility of evidence, legal regulation, ethics of justice, algorithms, digital evidence*

Постановка проблеми. У сучасних умовах цифровізації суспільства технології штучного інтелекту (ШІ) дедалі активніше проникають у сферу правосуддя, що зумовлює трансформацію як процесуальних механізмів, так і змісту правозастосовної діяльності. Одним із найбільш дискусійних аспектів є використання ШІ для генерування матеріалів, які можуть виступати у судовому провадженні як джерела інформації або навіть як докази. Поява таких систем, як ChatGPT, створила нову реальність, у якій автоматизовані відповіді, аналітичні висновки та згенеровані тексти можуть бути залучені в юридичний процес — як під час підготовки процесуальних документів, так і при формуванні судової позиції.

Однак така практика в Україні наразі не має належного правового регулювання. Відсутність процесуальних норм щодо допустимості, автентичності та джерельної надійності матеріалів, згенерованих ШІ, створює загрозу порушення основоположних принципів судочинства — змагальності, рівності сторін, об'єктивності та правової визначеності. Крім того, відсутні чіткі межі відповідальності за використання ШІ у процесі доказування, що ускладнює встановлення процесуального статусу таких матеріалів та відповідального суб'єкта. У перспективі це може призвести до втрати довіри до правосуддя та підризу легітимності судових рішень, у разі якщо вони спиратимуться на неверифіковані цифрові дані.

Актуальність проблеми зумовлюється також тим, що ШІ вже застосовується у низці юрисдикцій як допоміжний інструмент при оцінці доказів, автоматизованому розподілі справ або прогнозуванні результатів судових рішень. У цьому контексті постає нагальна потреба в осмисленні ролі ШІ в судовій системі України, формуванні етичних стандартів його використання, а також розробленні національної стратегії правового регулювання на основі міжнародних підходів, зокрема принципів Ради Європи щодо етичного застосування штучного інтелекту у сфері правосуддя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика використання штучного інтелекту у сфері правосуддя останнім часом активно висвітлюється як у вітчизняній, так і зарубіжній науковій літературі. Серед українських дослідників варто виокремити праці О. Зозуляка, який розглядає штучний інтелект як об'єкт цивільно-правового регулювання та акцентує увагу на необхідності чіткого визначення його правового статусу з огляду на зростаючу роль алгоритмічних систем у юридичній практиці [5]. О. В. Кохановська досліджує питання цивільноправової відповідальності суб'єктів інформаційних відносин за умов автономного функціонування ШІ, звертаючи увагу на відсутність у законодавстві чітких механізмів фіксації

відповідальності у разі шкоди, завданої алгоритмічними рішеннями [6]. У публікації К. Глоби та І. Вахліса звертається увага на те, що в Україні досі не прийнято спеціального закону «Про штучний інтелект», що суттєво гальмує формування правового поля для його застосування, зокрема у судовій сфері [7]. Це контрастує з досвідом Європейського Союзу, де у 2019 році було ухвалено *Ethics Guidelines for Trustworthy AI*, які окреслюють основні принципи відповідального використання ШІ, включаючи його впровадження у сферу правосуддя [12]. У межах міжнародної правової доктрини ґрунтовні підходи до аналізу юридичних аспектів функціонування ШІ у судовому процесі запропоновані у працях Н. Surden, який детально описує потенціал і обмеження алгоритмічних систем у юридичному прогнозуванні, оцінці доказів та автоматизованій класифікації справ [9]. М. Kaminski та J. Urban, зі свого боку, розкривають етичні дилеми, що виникають унаслідок делегування частини судових або аналітичних функцій цифровим системам — зокрема щодо дискримінації, прозорості та відповідальності [8].

Також актуальними є приклади зарубіжної судової практики, як-от справа *Thaler v. Commissioner of Patents*, у якій австралійський суд визначив неможливість визнання ШІ як винахідника, що вкотре підкреслює потребу в людській участі у правовому процесі [11]. Водночас у межах Ради Європи було розроблено *Recommendation CM/Rec(2020)1*, яка окреслює етичні та правові рамки використання ШІ у діяльності судів і правничої професії загалом, наголошуючи на принципах нагляду, обґрунтованості, підзвітності та недискримінації [4]. Усі зазначені джерела вказують на наявність міждисциплінарної глобальної дискусії щодо інтеграції ШІ у сферу правосуддя, однак підкреслюють також фрагментарність та відсутність уніфікованого підходу до правового статусу матеріалів, згенерованих штучним інтелектом. Це зумовлює необхідність поглибленого вивчення

питання в контексті української судової системи з урахуванням кращих європейських практик та стандартів.

Метою цієї статті є дослідження правових, етичних і процесуальних аспектів використання матеріалів, згенерованих штучним інтелектом, у судовому провадженні України. У межах поставленої мети здійснюється аналіз чинної судової практики щодо допустимості та правової природи ШІ-генерованих доказів, з'ясування позицій судів різних інстанцій, виявлення ризиків та потенційних зловживань, пов'язаних із застосуванням таких технологій у юриспруденції.

Особлива увага приділяється обґрунтуванню потреби в нормативному врегулюванні меж і форм застосування ШІ в системі правосуддя, а також у формуванні етичних стандартів його використання. Стаття спрямована на визначення меж відповідальності суб'єктів, які ініціюють або використовують автоматизовані матеріали, та на розроблення науково обґрунтованих рекомендацій для побудови національної стратегії правового регулювання штучного інтелекту в судовій сфері України відповідно до принципів Ради Європи.

Матеріали і методи. Джерельну базу дослідження склали нормативно-правові акти України (Конституція України, ЦПК, КПК), практика національних судів, зокрема рішення районних судів та Верховного Суду, у яких простежується звернення до матеріалів, створених або оброблених за участю систем штучного інтелекту. Також було залучено міжнародні документи, зокрема Рекомендацію CM/Rec(2020)1 Комітету міністрів Ради Європи щодо етичного використання ШІ в судовій сфері, а також аналітичні документи Європейської комісії, публікації науковців з України, ЄС, США, Китаю та Австралії.

У межах дослідження використано такі методи: порівняльно-правовий метод — для аналізу підходів різних юрисдикцій до допустимості та статусу ШІ-матеріалів як доказів; системний підхід — для вивчення взаємозв'язку

між правовим регулюванням, судовою практикою та етичними стандартами; контент-аналіз — для дослідження судових рішень і нормативних актів, що містять згадки про штучний інтелект або матеріали, створені за його допомогою; доктринальний метод — для аналізу наукових підходів до правової природи цифрових доказів і штучного інтелекту; юридичне прогнозування — для формулювання можливих моделей нормативного врегулювання ШІ у сфері судочинства України з урахуванням європейських рекомендацій і викликів національного контексту.

Виклад основного матеріалу. Попри зростання суспільного інтересу до штучного інтелекту та поширення систем на кшталт ChatGPT, судова практика в Україні наразі залишається обмеженою у частині безпосереднього визнання згенерованих ШІ матеріалів як доказів у судовому провадженні. Виявлені рішення, у яких згадуються результати автоматизованої генерації текстів, здебільшого розглядають такі матеріали як допоміжні — наприклад, як джерело правових довідок або фонові інформації. Це зумовлено відсутністю нормативного врегулювання правового статусу таких матеріалів, що унеможлиблює їх кваліфікацію як повноцінних процесуальних доказів [2; 3].

Деякі суди все ж фіксують звернення сторін до ШІ у процесуальній аргументації. Зокрема, мають місце приклади, коли сторони подавали текстові довідки, згенеровані ChatGPT, у вигляді пояснень або як спробу обґрунтувати власну правову позицію. У таких випадках суди або залишають ці матеріали без правової оцінки, або відзначають їхню неналежність та недопустимість як доказів, оскільки вони не походять від ідентифікованого суб'єкта та не можуть бути перевірені на достовірність [2; 5]. В окремих випадках суд прямо зазначає, що інформація, отримана від ШІ-систем, має статус суб'єктивно інтерпретованого джерела, що не відповідає вимогам щодо автентичності та допустимості доказів у розумінні процесуального законодавства [3].

Особливу увагу суди приділяють питанням авторства та джерела походження ШІ-матеріалів. У зв'язку з цим виникає колізія: чи може матеріал, створений алгоритмом без участі людини, мати ознаки офіційного документа, висновку експерта або іншого джерела доказу. Поки що відповіді на це питання в українському правовому полі немає, що підтверджує нагальність розробки відповідного нормативного механізму [6; 7]. Показовим є також міжнародний досвід. Так, у справі *Thaler v. Commissioner of Patents* австралійський суд дійшов висновку, що штучний інтелект не може виступати автором або винахідником у правовому розумінні, оскільки не є суб'єктом права, а отже — створені ним об'єкти не можуть визнаватися такими, що породжують правові наслідки без втручання людини [11].

Узагальнення наявної судової практики дозволяє класифікувати типові підходи українських судів до розгляду матеріалів, згенерованих штучним інтелектом. Для зручності аналізу ці підходи згруповано за критеріями допустимості, призначення та оцінки доказової сили:

Таблиця 1

Підходи судів України до ШІ-генерованих матеріалів

Критерій	Типовий підхід судів	Оцінка доказової сили
Джерело матеріалу	ШІ (наприклад, ChatGPT), не ідентифіковане особою	Не відповідає вимогам ЦПК/КПК
Правовий статус поданого тексту	Довідкова або консультаційна інформація	Не визнається процесуальним доказом
Ініціатор подання	Сторона у справі	Розглядається як додаткова думка
Ставлення суду	У кращому випадку – нейтральне; найчастіше – критичне, з відмовою у врахуванні як доказу	Матеріал не набуває доказового статусу
Підстави для відмови	Відсутність авторства, джерела, автентичності, неможливість перевірки	Визнання неналежності та недопустимості

Джерело: авторська розробка

У результаті аналізу можна дійти висновку, що судова практика України перебуває на етапі первинного осмислення феномену ШІ як джерела юридично значимої інформації. Водночас відсутність єдиної позиції судів, разом із прогалинами у законодавстві, створює правову невизначеність і ризики неоднакового застосування норм процесуального права у подібних випадках [1; 4].

Оцінка матеріалів, створених штучним інтелектом, з погляду процесуального права України вимагає насамперед визначення їх правової природи та відповідності критеріям допустимості доказів. Згідно зі ст. 76 Цивільного процесуального кодексу України, доказами є будь-які фактичні дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин, що обґрунтовують вимоги чи заперечення сторін, отримані в порядку, передбаченому законом [2]. Відповідно, для набуття статусу доказу матеріал повинен мати ознаки належності, допустимості, достовірності та бути отриманим у передбачений законом спосіб.

Матеріали, згенеровані ШІ, не відповідають більшості з цих критеріїв. Насамперед — через відсутність авторства в класичному розумінні. Алгоритми, що використовуються в таких системах, не є суб'єктами права і, відповідно, не можуть самостійно формувати документи з юридично значущим змістом. Як підкреслює О. Зозуляк, саме відсутність правосуб'єктності у ШІ унеможлиблює розгляд його як повноправного джерела доказу або учасника правовідносин, пов'язаних із доказуванням [5].

Крім того, матеріали ШІ мають технічну природу: вони формуються на основі попереднього навчання моделі, без гарантій актуальності, точності або відповідності чинному праву. Це прямо суперечить вимозі достовірності, закріпленій у процесуальному законодавстві [3]. Як зазначено у *Recommendation CM/Rec(2020)1* Ради Європи, ШІ може бути використаний у судочинстві лише як допоміжний інструмент, а не як

джерело автоматично створених висновків, що замінюють процесуально допустимі докази [4].

У контексті процесуального аналізу важливо зіставити вимоги до допустимості доказів, закріплені у чинному законодавстві України, з властивостями матеріалів, створених системами штучного інтелекту. Це дозволяє наочно показати, чому такі матеріали не визнаються повноцінними процесуальними доказами у національній судовій практиці:

Таблиця 2

Відповідність ШІ-згенерованих матеріалів критеріям допустимості доказів

Критерій допустимості доказу	Вимоги ЦПК/КПК України	Властивості ШІ-згенерованих матеріалів	Висновок
Належність	Повинен стосуватись предмета доказування	Може стосуватись, але без контролю з боку сторін	Частково відповідає
Допустимість	Має бути отриманий у спосіб, передбачений законом	Не передбачений законом як джерело доказу	Не відповідає
Достовірність	Має бути правдивим і перевіреним	Немає механізмів верифікації, можлива генерація неправдивих даних	Не відповідає
Автентичність (джерело)	Має бути підтверджене авторство або достовірне джерело	Відсутнє підтверджене авторство або підпис	Не відповідає
Процесуальне оформлення	Документи мають бути оформлені відповідно до вимог законодавства	Відсутня форма, електронний підпис або юридичне оформлення	Не відповідає

Джерело: авторська розробка

Важливо також звернути увагу на те, що такі матеріали не мають зафіксованого джерела походження, не супроводжуються електронним підписом або іншим підтвердженням цілісності й автентичності. Як наслідок — вони не можуть бути верифіковані та підтверджені жодною стороною, а отже, не відповідають вимогам щодо доказової сили документів у судовому процесі [2; 6].

У зарубіжній практиці, зокрема у США та ЄС, також переважає консервативний підхід до кваліфікації ШІ-матеріалів: суди не визнають їх належними доказами без підтвердження участі фізичної особи у створенні або редагуванні відповідного тексту [8; 9]. У справі *Thaler v. USPTO* американський суд прямо відмовив у визнанні ШІ автором, обґрунтовуючи це тим, що лише людина може володіти наміром, розумінням і відповідальністю за результат своєї діяльності [11].

Таким чином, за чинним законодавством України та з урахуванням міжнародних підходів, матеріали, створені штучним інтелектом, не можуть бути самостійним доказом у судовому процесі. Їх правова кваліфікація зводиться до статусу допоміжної інформації або аналітичного інструмента, що не має самостійної юридичної сили.

Застосування штучного інтелекту в юриспруденції викликає не лише процесуальні, а й глибокі етичні питання, які стосуються природи правосуддя, ролі судді, а також довіри суспільства до судової системи. На відміну від традиційних цифрових технологій, алгоритми ШІ діють автономно, аналізуючи великі масиви даних і формуючи висновки без безпосереднього контролю з боку людини. Це створює ризики делегування ШІ елементів судового розсуду, що є неприпустимим з погляду принципу верховенства права [4; 8].

Одним із ключових етичних викликів є питання **відповідальності**: хто має нести відповідальність за помилкові або упереджені висновки, сформовані на основі алгоритмічного аналізу — користувач, розробник, чи

постачальник алгоритму? Як зазначають М. Kaminski та J. Urban, ІІІ за своєю природою не має свідомості, наміру чи моральної відповідальності, отже застосування його рішень без критичного переосмислення з боку людини несе небезпеку юридичного релятивізму та зниження якості правосуддя [8].

Ще одним викликом є **ризик упередженості (bias)** алгоритмів, які навчаються на історичних даних. Відомі випадки, коли такі системи, використані в судових чи адміністративних рішеннях у США, демонстрували расову чи соціальну дискримінацію через некоректні вхідні дані або недостатнє етичне програмування [9]. У рекомендаціях Європейської комісії наголошується, що лише етично спроектовані та контрольовані системи можуть бути впроваджені у судову практику [12].

Водночас, незважаючи на етичні й правові загрози, ІІІ має значний потенціал як **допоміжний інструмент** в системі правосуддя. У низці країн, зокрема Естонії, Франції та Китаю, вже реалізовано пілотні проєкти щодо використання алгоритмів для **автоматизованого розподілу справ, виявлення правових колізій, аналізу судової практики** або навіть **попереднього прогнозування рішень** на підставі масиву подібних кейсів [10].

Такий функціонал не порушує засади змагальності чи незалежності суду, якщо алгоритми використовуються лише як аналітична допомога, а не як джерело остаточного рішення. Як зазначено у *Recommendation CM/Rec(2020)1*, ключовими умовами інтеграції ІІІ в юриспруденцію мають бути прозорість, контроль з боку суддів, відмова від повної автономії систем, а також наявність можливості оскарження висновків, сформованих за участю алгоритму [4].

У межах такої моделі ІІІ може відігравати позитивну роль: пришвидшувати обробку даних, знижувати навантаження на суддів, зменшувати людський фактор при реєстрації справ, а також підвищувати

якість аналітичної частини судових рішень [9; 10]. Крім того, алгоритмічні системи можуть сприяти забезпеченню єдності судової практики, оперативно виявляючи розбіжності у тлумаченні правових норм між різними інстанціями.

Узагальнення ключових аспектів застосування штучного інтелекту в юриспруденції дозволяє виявити як серйозні виклики, що загрожують фундаментальним засадам правосуддя, так і потенціал для підвищення ефективності судової системи. На основі аналізу етичних, правових та технологічних чинників можна виокремити основні напрямки обговорення, які стосуються ризиків автоматизації, необхідних умов упровадження ШІ в судову практику та особливостей реалізації цього процесу в Україні. У наступній схемі представлено візуалізовану карту викликів, перспектив і вимог до впровадження штучного інтелекту у сферу правосуддя:

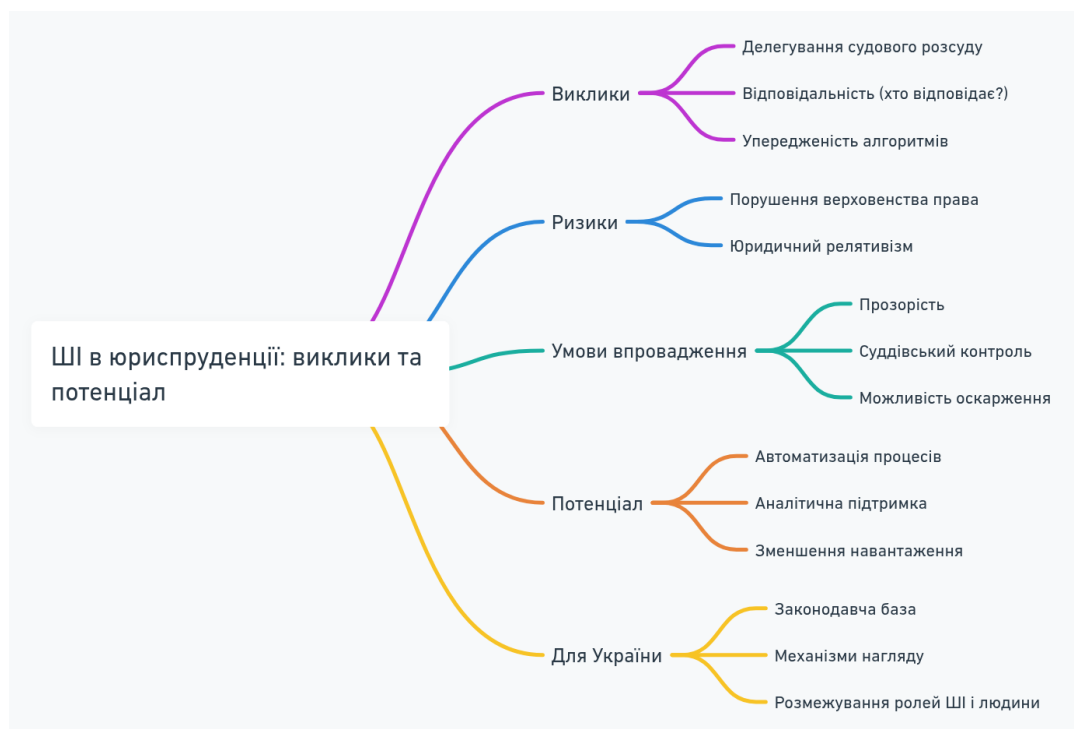

Рис. 1. Штучний інтелект у правосудді: етичні виклики, ризики та умови впровадження

Джерело: розроблене авторами

Таким чином, етичні виклики використання ШІ у сфері правосуддя повинні розглядатися паралельно з його потенціалом. Створення національної моделі етичного використання ШІ в судовій системі України можливе лише за умови законодавчого врегулювання, запровадження прозорих механізмів нагляду та розмежування сфер застосування людського правового мислення та алгоритмічного аналізу.

Активне впровадження штучного інтелекту у сферу правосуддя, попри потенційні переваги, породжує серйозну загрозу заміщення людського правового мислення алгоритмічними механізмами. Один із ключових ризиків — підрив авторитету судової влади, яка традиційно спирається на принципи незалежності судді, дискреційного розсуду, гуманізму та індивідуального підходу до кожної справи. У разі делегування частини судових функцій системам, що діють за статистичними або ймовірнісними моделями, виникає небезпека редукції судочинства до технічної операції, що не враховує соціального контексту, моральних категорій і суб'єктивних особливостей учасників процесу [8; 9]. Відсутність чітких меж відповідальності за використання таких систем лише посилює цю проблему. Якщо алгоритм помиляється — хто повинен відповідати: суддя, який скористався алгоритмічними висновками, розробник програми чи держава, яка не передбачила належного нормативного контролю? Це питання має принципове значення, адже зачіпає довіру до правосуддя та сприйняття суду як справедливого й незалежного інституту [5; 6].

Для збереження балансу між інноваційністю та принципами верховенства права Україна потребує комплексної національної стратегії правового регулювання застосування ШІ в юриспруденції. Орієнтиром для такої стратегії можуть стати положення Recommendation CM/Rec(2020)1 Ради Європи, де наголошується на необхідності дотримання прав людини, запобігання дискримінації, забезпечення прозорості, підзвітності, безпеки та якості алгоритмічних систем [4]. Насамперед, необхідно на

законодавчому рівні визначити правовий статус матеріалів, згенерованих штучним інтелектом, з урахуванням критеріїв належності, достовірності, допустимості та автентичності. Важливо також запровадити процесуальні обмеження на використання таких матеріалів, зокрема заборонити їх застосування як єдиного або вирішального доказу без участі людини у процесі їх аналізу. Впровадження етичного кодексу використання ШІ в судовій сфері допоможе закріпити межі відповідальності учасників процесу, тоді як створення наглядових органів дозволить здійснювати контроль за дотриманням цих меж. Окремого значення набуває питання цифрової правової грамотності: судді та юристи мають володіти достатнім рівнем знань для критичної оцінки роботи алгоритмічних систем, особливо коли йдеться про оцінку доказів або підготовку судових актів [10].

Узагальнення аналізу дозволяє виокремити основні напрями правового та етичного регулювання застосування штучного інтелекту у сфері правосуддя. Нижче наведено таблицю, що відображає ключові складові потенційної національної стратегії впровадження ШІ в українське судочинство з урахуванням міжнародних стандартів та викликів національного правопорядку:

Таблиця 3

Ключові компоненти національної стратегії регулювання ШІ у судочинстві

Компонент стратегії	Зміст
Нормативне врегулювання	Визначення правового статусу ШІ-згенерованих матеріалів, критерії допустимості та автентичності
Процесуальні обмеження	Заборона використання ШІ як єдиного доказу, обов'язкове залучення судді до оцінки результатів
Етичний кодекс	Встановлення меж відповідальності користувача, судді, розробника; дотримання принципів справедливості
Нагляд та контроль	Створення незалежного органу для моніторингу впровадження ШІ у правосудді

Освіта та цифрова грамотність	Підготовка суддів та правників до роботи з алгоритмами, розуміння механізмів їх функціонування
-------------------------------	--

Джерело: авторська розробка

Інтеграція штучного інтелекту у судову систему можлива лише за умови, що технології виконуватимуть допоміжну, а не замінюючу функцію. Такий підхід дозволить зберегти автономію судової влади, забезпечити стабільність судової практики, підвищити ефективність роботи судів, не порушуючи при цьому засад демократичного правосуддя. У довгостроковій перспективі це сприятиме формуванню довіри до судової системи, утвердженню принципу справедливості та адаптації правосуддя до викликів цифрової доби [4; 12].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Проведене дослідження дозволило дійти висновку, що правовий статус матеріалів, згенерованих штучним інтелектом, у судовому провадженні України залишається невизначеним і суперечливим. Судова практика демонструє обережне ставлення до таких матеріалів, не визнаючи їх повноцінними доказами з огляду на відсутність авторства, верифікації та процесуального оформлення. З огляду на це, використання ШІ в юриспруденції наразі обмежується допоміжними функціями, не маючи нормативного підґрунтя для інтеграції в основні процесуальні механізми.

Юридична кваліфікація ШІ-згенерованих матеріалів свідчить про те, що за чинним законодавством вони не можуть бути визнані належними й допустимими доказами. Це пояснюється невідповідністю базовим критеріям доказового процесу — таким як достовірність, автентичність, джерельність і належне процесуальне оформлення. Етичні виклики, пов’язані з делегуванням судових функцій алгоритмам, лише посилюють необхідність обережного та виваженого підходу до впровадження ШІ в систему правосуддя. Разом із тим, сучасні технології штучного інтелекту

мають значний потенціал у частині аналізу судової практики, попереднього прогнозування рішень, автоматизованого розподілу справ та оптимізації обігу інформації. Вони можуть стати корисним інструментом у підвищенні ефективності судової системи за умови дотримання принципів прозорості, підконтрольності, етичності та недопущення автономного впливу на результат судового розгляду.

Подальші наукові дослідження мають бути спрямовані на розроблення цілісної концепції правового статусу ІІ у судовому процесі, включаючи підготовку проєктів нормативно-правових актів, моделей процесуального впровадження та етичних кодексів. Перспективним напрямом також є вивчення іноземного досвіду — зокрема країн ЄС, США, Канади, Естонії та Китаю — з метою адаптації ефективних механізмів до українських реалій. Особливої уваги потребують питання встановлення меж відповідальності за помилки ІІ, верифікації автоматизованих рішень, а також правових механізмів апеляційного або судового контролю за результатами, у формуванні яких брав участь штучний інтелект.

Література

1. Конституція України : офіц. текст. Київ : КМ, 2015. 98 с.
2. Цивільний процесуальний кодекс України : офіц. текст. Київ : КМ, 2013. 240 с.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України : офіц. текст. Київ : Алерта, 2020. 520 с.
4. Recommendation CM/Rec(2020)1 of the Committee of Ministers to member States on the use of artificial intelligence by the judiciary and legal professionals. *Council of Europe*. 2020. URL: <https://www.coe.int/en/web/artificial-intelligence/recommendation-on-ai-and-judiciary> (дата звернення: 08.04.2025).

5. Зозуляк О. І. Штучний інтелект як об'єкт цивільно-правового регулювання. *Доктрина приватного права: традиції та сучасність*. 2022. URL: <http://lib.pnu.edu.ua:8080/handle/123456789/15819> (дата звернення: 08.04.2025).
6. Кохановська О. В. Цивільноправова відповідальність суб'єктів інформаційних відносин за умов подальшого розвитку автономних роботів і штучного інтелекту. *Матвєєвські цивілістичні читання : матеріали міжнар. наук.-практ. конф.* Київ, 18 жовт. 2019 р. С. 94–98.
7. Глоба К., Вахліс І. Закон України «Про штучний інтелект»: він є? *Юридична газета*. 2023. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/informaciyne-pravo-telekomunikaciyi/-zakon--ukrayini-pro-shtuchniy-intelekt-vin-e.html> (дата звернення: 08.04.2025).
8. Kaminski M. E., Urban J. M. The ethics of algorithms: Mapping the debate. *Ethics and Information Technology*. 2021. Vol. 23(1). P. 15–27. DOI: 10.1007/s10676-020-09543-2.
9. Surden H. Artificial Intelligence and Law: An Overview. *Georgia State University Law Review*. 2019. Vol. 35(4). P. 1305–1338.
10. Legal regulation of artificial intelligence in Ukraine and the world. *GOLAW*. 2023. URL: <https://golaw.ua/ua/insights/publication/pravove-regulyuvannya-shtuchnogo-intelektu-v-ukrayini-ta-sviti/> (дата звернення: 08.04.2025).
11. Thaler v. Commissioner of Patents [2021] FCA 879 (Federal Court of Australia). URL: <https://www.judgments.fedcourt.gov.au/judgments/Judgments/fca/single/2021/2021fca0879> (дата звернення: 08.04.2025).
12. Ethics guidelines for trustworthy AI. European Commission. Brussels, 2019. URL: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/ethics-guidelines-trustworthy-ai> (дата звернення: 08.04.2025).

References

1. Constitution of Ukraine. Kyiv: KM, 2015. 98 p. [in Ukrainian].
2. Civil Procedure Code of Ukraine. Kyiv: KM, 2013. 240 p. [in Ukrainian].
3. Criminal Procedure Code of Ukraine. Kyiv: Alerta, 2020. 520 p. [in Ukrainian].
4. Council of Europe. Recommendation CM/Rec(2020)1 of the Committee of Ministers to member States on the use of artificial intelligence by the judiciary and legal professionals. 2020. URL: <https://www.coe.int/en/web/artificial-intelligence/recommendation-on-ai-and-judiciary>
5. Zozuliak O. I. Artificial Intelligence as an Object of Civil Law Regulation. *Doctrine of Private Law: Traditions and Modernity*. 2022. URL: <http://lib.pnu.edu.ua:8080/handle/123456789/15819> [in Ukrainian].
6. Kokhanovska O. V. Civil Law Liability of Subjects of Information Relations in the Context of Autonomous Robots and Artificial Intelligence. In: *Matveev Civilistic Readings: Proceedings of the International Scientific and Practical Conference*. Kyiv, October 18, 2019. P. 94–98. [in Ukrainian].
7. Globa K., Vakhlis I. Law of Ukraine "On Artificial Intelligence": Does It Exist? *Legal Newspaper*. 2023. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/informacyne-pravo-telekomunikaciyi/-zakon--ukrayini-pro-shtuchniy-intelekt-vin-e.html> [in Ukrainian].
8. Kaminski M. E., Urban J. M. The Ethics of Algorithms: Mapping the Debate. *Ethics and Information Technology*. 2021. Vol. 23(1). P. 15–27. DOI: 10.1007/s10676-020-09543-2.
9. Surden H. Artificial Intelligence and Law: An Overview. *Georgia State University Law Review*. 2019. Vol. 35(4). P. 1305–1338.

10. GOLAW. Legal Regulation of Artificial Intelligence in Ukraine and the World. 2023. URL: <https://golaw.ua/ua/insights/publication/pravove-regulyuvannya-shtuchnogo-intelektu-v-ukrayini-ta-sviti/> [in Ukrainian].

11. Thaler v. Commissioner of Patents [2021] FCA 879 (Federal Court of Australia). URL: <https://www.judgments.fedcourt.gov.au/judgments/Judgments/fca/single/2021/2021fca0879>.

12. European Commission. Ethics Guidelines for Trustworthy AI. Brussels, 2019. URL: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/ethics-guidelines-trustworthy-ai>.